

Nieuwe binnenstad?

Onlangs verscheen: *Integrale gebiedsontwikkeling. Het stationsgebied 's-Hertogenbosch* bij uitgeverij SUN. Het boek is gemaakt door de TU in Delft en laat alle aspecten zien die van belang zijn bij het ontwikkelen van het Paleis-kwartier. De integraliteit past goed in de hedendaagse trend om alles te benaderen vanuit het standpunt dat alles met alles te maken kan hebben. Daar is niets op tegen, en zeker in dit werk niet: het boek is een inspirerende bron voor een ieder die geïnteresseerd is hoe nu zo'n gebied ontwikkeld wordt. Ik kijk uiteraard naar het historische aspect.

De Bossche oud-wethouder Hans Dona merkt in zijn bijdrage op: 'Het historisch besef van het eigen karakter van de stedelijkheid is (...) breed verankerd geraakt in de lokale samenleving en de lokale politiek' (p. 92). Hij schrijft dit vooral toe aan de enorme gevolgen van het niet doorgaan van het Structuurplan van 1964, dat onder andere de demping van de Binnendieze bepleitte. De nieuwe wijk achter het station moest in een economische behoefte voorzien, maar ook in: 'de verdere ontwikkeling van de eigen stedelijkheid en de behoefte om de binnenstad op zorgvuldige, wat gesegmenteerde wijze uit te breiden *over het spoor heen*'. (p. 103). Door de enigszins mediterrane uitstraling, het gebruik van Franse namen en door de komst van diverse bedrijven en voorzieningen als onderwijs en rechtspraak is het gebied prima ingevuld. Maar wordt het Paleis-kwartier daarmee gelijk ook een, nee: '(...) *de Nieuwe Binnenstad*' (p. 103)? Mevrouw I. Bruil gaat in hoofdstuk 12 in op een drietal theorieën over stedelijkheid en bekijkt vervolgens de historie van de Bossche stadscultuur. Opvallend genoeg gebruikt zij als bron alleen maar de zeer algemene tekst over de Bossche geschiedenis van de website www.denbosch.nl, nu www.s-hertogenbosch.nl, geen 's-Hertogenbosch, de

geschiedenis van een Brabantse stad, 1629–1990 of één van de vele andere werken. Een bouwhistoricus als dr. Ad van Drunen heeft zij niet geïnterviewd. Zij geeft zelfs die algemene tekst zwak weer: 'Als nederzetting bestaat 's-Hertogenbosch al vanaf de Gallo-Romeinse tijd (...)' (p. 205).

Haar wat voorzichtig aandoende gebruik van cultuursociologische beschouwingen had veel sterker aangezet kunnen worden door nadrukkelijker de Bossche cultuurhistorie van de gebouwde en niet-gebouwde omgeving als uitgangspunt te nemen. Dan had kunnen blijken of het over het spoor heen tillen nu wel zo'n goede gedachte zou zijn geweest, of het stationsgebied juist beter volstrekt zonder Bossche historische dimensie had moeten blijven.

Bruil, en dat is natuurlijk wel tamelijk

kras na alle inzet en investeringen, twijfelt over het slagen van het concept van een Nieuwe Binnenstad, omdat enerzijds nieuwe theorieën de idee van een relatie tussen stad en stedelijkheid loslaten, anderzijds omdat het gebied na enkele jaren van bewoning nog niet uitwijst dat er sprake is van met de huidige binnenstad samenhangende verstedelijking. Bruil denkt dat: '(...) voor 's-Hertogenbosch en het stationsgebied in het bijzonder het idee van een ongedeelde stad, en daarmee de door de gemeente gewenste aansluiting bij de eigen Bossche stedelijkheid, wellicht aan vervanging toe is. Men kan zich afvragen of 's-Hertogenbosch nog wel van nature de stedelijkheid bezit in de zin van een eigen cultuur en identiteit.' (p. 222).

Interessante vraag...

Kroniek van Molius

In het voorwoord van de recent verschenen 'kroniek van Molius' wordt al meteen de vinger op een zere plek gelegd. *Onder de naam 'kroniek van Molius' blijken verschillende op elkaar lijkende Latijnse kronieken schuil te gaan. Zij hebben gemeen dat ze in grote trekken dezelfde tekst weergeven en dat ze alle gebaseerd zijn op de kroniek van Willem Mool, of Molius, zoals hij zich in het Latijn noemde.*

Met deze constatering geven de auteurs aan dat er niet één originele kroniek van Molius meer bestaat en dat zij slechts gebruik konden maken van verschillende bewerkingen, die waarschijnlijk op dat origineel teruggaan. De oorspronkelijke kroniek van Molius is vermoedelijk in de loop van de achttiende eeuw verloren gegaan. Molius was een zestiende-eeuwse Bossche priester die de geschiedenis van zijn stad heeft beschreven. In hoeverre zijn persoonlijke visie op de Bossche historie nog weerklinkt vindt in de huidige kroniek, kan niet meer worden achterhaald. Het staat wel vast dat Molius, zoals de auteurs terecht aangeven, gebruik heeft gemaakt van hem ter beschikking staande bronnen. Hij heeft geput uit archieven, delen van andere kronieken en (historische) werken, die in bewerkte of gekopieerde vorm door hem zijn overgenomen. Op zijn beurt heeft de kroniek van Molius weer als basis gediend voor latere kronieken en geschiedkundige publicaties. Het schrijven van kronieken in 's-Hertogenbosch in de zestiende en zeventiende eeuw gebeurde zowel in opdracht van het stadsbestuur, als ook op particulier initiatief. Tot de eerste categorie behoort de bekende stadskroniek van Peter van Os.¹ In andere steden in grote delen van de Nederlanden kwam deze vorm van door overheidswege gestimuleerde geschiedbeoefening beduidend minder voor.² Tot de tweede categorie behoren, naast de kroniek van Molius, onder andere een ver-

loren gegane, aan Simon Pelgrom toegeschreven kroniek, de kroniek van Cuperinus en als misschien wel de laatste in deze traditie, de kroniek van het Sint-Geertruijklooster van rond 1700.³ De publicatie van Molius' kroniek bevat een gedegen inleiding, gevolgd door een goed geannoteerde transcriptie van de Latijnse tekst, met daarbij, op de tegenoverliggende pagina, een Nederlandse vertaling. Als uitgangspunt is gebruik gemaakt van een afschrift berustend in het *Archivum Capucinarum Hollandiae* te 's-Hertogenbosch, dat door de auteurs, in navolging van de capucijnse pater Romualdus van Delft, aangeduid wordt als *handschrift C*. In de voetnoten zijn de afwijkende tekstdelen uit de andere overgeleverde afschriften zowel in Latijnse transcriptie alsook in Nederlandse vertaling opgenomen. Alle afschriften gaan voor een belangrijk deel terug op een alweer verloren gegaan afschrift van de originele kroniek door Albertus Cuperinus, een geestelijke uit 's-Hertogenbosch, die zelf ook een eigen Nederlandstalige kroniek heeft nagelaten.⁴ De vertaling van de Latijnse tekst is geschreven in goed en vlot leesbaar Nederlands.⁵ Een (klein) puntje van kritiek betreft de opmaak van de pagina's met afbeeldingen van de verschillende afschriften. De afbeeldingen van deze pagina's zijn niet schoon afgesneden en staan ook niet in het midden van het blad. Daardoor ogen deze pagina's wat slordig.

De inleiding bestaat uit een algemeen en een technisch deel. Het algemene deel behandelt vrij summier de geschiedenis van 's-Hertogenbosch tot ongeveer 1550. Hier wordt ook ingegaan op het leven van Molius zelf en zijn afkomst. Dit wordt afgesloten met een 'conclusie over de kroniek van Molius', een paragraaf die gezien de inhoud beter na de technische inleiding geplaatst had kunnen worden, omdat de auteurs daar reeds enkele malen op vooruitlopen.

In de technische inleiding besteden de auteurs aandacht aan het gebruikte Latijn, de verantwoording van de uitgave en een handleiding voor het gebruik. Ook gaan zij uitvoerig in op de relaties tussen de kroniek van Molius enerzijds en de overgeleverde afschriften en afgeleide kronieken en publicaties anderzijds. Het verhaal over de verschillende afschriften en de verban-

Detail eikenhouten gevelreliëf van het H. Geesthuis aan de Hinthamerstraat (thans Stadsbibliotheek), 1524/5. Dit beschadigd reliëf berust nu in het Noordbrabants Museum.

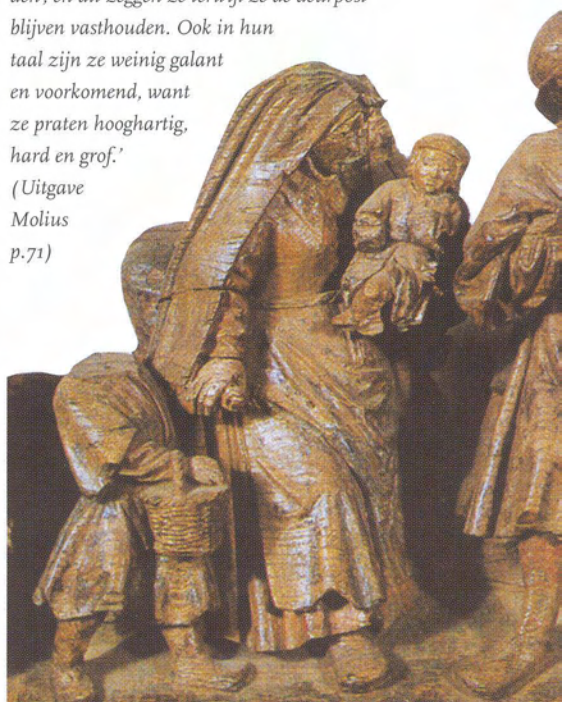
(Foto: Stadarchief).

'Meer dan anderen valt dit Bossche volk op door twee slechte eigenschappen, te weten: hun ongastrijheid en hun bijtende, scherpe taal. Hun ongastrijheid blijkt heel duidelijk hieruit dat zij vrienden en bekenden die van buiten de stad komen, maar zelden binnen noden. En als ze het al doen, dan doen ze dat nog maar half, treuzelend of in de vorm van een vraag: 'Willen jullie voor deze keer wat drinken?' Soms zit er zelfs al een afwijzing in hun woorden, wanneer ze zeggen: 'Als je al gegeten had, zou ik je voor 'n keer wat te drinken aanbieden'; en dit zeggen ze terwijl ze de deurpost blijven vasthouden. Ook in hun taal zijn ze weinig galant en voorkomend, want ze praten hooghartig, hard en grof.'

(Uitgave

Molius

p. 71)

den met de oorspronkelijke kroniek, maar ook de verbanden onderling, is complex. Misschien zou een duidelijker schema van de ontstaansgeschiedenis van de verschillende handschriften, dan dat nu op pagina 38 gebruikt is, deze inzichtelijker gemaakt hebben. Ook de bronnen die Molius (mogelijk) gebruikt heeft, komen ruimschoots aan de orde. Naast verwijzingen naar de Bijbel, werken van de kerkvaders en, onder invloed van het humanisme, naar klassieke auteurs, worden vooral Brabantse en Bossche kronieken aangehaald. Daarbij ondernemen de auteurs *en passant* zelfs nog een poging om enkele vragen ten aanzien van het auteurschap van de aan Simon Pelgrom toegeschreven kroniek over de stichting van 's-Hertogenbosch, te beantwoorden. Zij opperen dat wellicht Molius de auteur zou kunnen zijn, een suggestie die zij echter zelf weer ontcrachten.

Een uitgave, zoals deze, waarin alle overgeleverde afschriften bestudeerd zijn, brengt een onderzoeker natuurlijk in de verleiding om het origineel te willen reconstrueren. In paragraaf vijf van de technische inleiding doen de auteurs een niet onverdienstelijke poging. Zij gaan er van uit dat de tekstdelen die in (vrijwel) alle afschriften voorkomen en die aan bepaalde stijlkenmerken voldoen, terug te voeren zijn op de oorspronkelijke kroniek. Alle delen in *handschrift c* die dateren van na 1550 zouden van de hand van Cuperinus en niet van Molius zijn. Ook de passages die slechts in één of enkele afschrift(en) voorkomen, alsmede alle Nederlandstalige passages zijn vermoedelijk eveneens van later datum. Een uitzondering maken de auteurs voor twee passages uit een tweetal handschriften (D en T) waarin het in de ene passage gaat over de gebeurtenissen in het jaar 1525 en in de andere Daniel van Vlierden, de schoonvader van Molius' zuster Jutta ter sprake komt. Deze teksten zouden wel van de hand van Molius zijn.

Een slager (ca. 1436) uit Neurenberg (Nürnberg, Stadtbibliothek).

'De derde stand is die van de stedelingen en het gewone volk, dat zich op handel en nijverheid toelegt en naarstig winstgevende ambachten uitoefent. Bij plechtige optochten lopen zij om zich te vertonen in volgorde van belangrijkheid in een stoet van achttien of meer gelederen. In het eerste gelid lopen de smeden die hun ambacht op een of andere wijze in ijzer of tin beoefenen; dan volgen de molenaars, dan de bakkers, vervolgens de wol- en linnenwevers, dan de schoenmakers en leerlooiers, en daarna de snijders en korenkopers, de slaggers, de visverkopers, de bontwerkers, de handschoenmakers, de speldenmakers, de kuipers, de ververs, de steenhouwers, de chirurgijnen enz.'

(Uitgave Molius p.67)

Verder zijn er nog stijlverschillen tussen diverse tekstdelen, waarbij de in eenvoudige stijl geschreven delen overeenkomsten zouden vertonen met de, overigens evenmin als origineel overgeleverde, Nederlandstalige kroniek van Cuperinus. Geconcludeerd moet worden dat deze uitgave van de kroniek van Molius van groot belang is voor de verdere bestudering van de Bossche geschiedenis. Er wordt veel nieuwe informatie verstrekt, met name over de Bossche samenleving in de eerste helft van de zestiende eeuw. Molius' mededelingen over de burgers van 's-Hertogenbosch en over de stedelijke regering van die tijd zijn duidelijk persoonlijk van aard en ten dele ook nu nog herkenbaar. Tot slot is het zeker vermeldenswaard dat met deze vertaling de Latijnse bron toegankelijk gemaakt is voor een breed publiek, waarbij aan de eisen die wetenschappelijk onderzoek aan dit soort publicaties stelt, volledig recht is gedaan.

J.A.M. Hoekx, G. Hopstaken, A.M. van Lith-Droogleever Fortuijn, J.G.M. Sanders. *Kroniek van Molius, een zestiende-eeuwse Bossche priester over de geschiedenis van zijn stad* ('s-Hertogenbosch 2003)

Noten

- 1 A.M. van Lith-Droogleever Fortuijn, J.G.M. Sanders, G.A.M. Van Synghel, *Kroniek van Peter van Os, Geschiedenis van 's-Hertogenbosch en Brabant van Adam tot 1523* (Den Haag 1997).
- 2 H. Hendrix, M. Meijer Drees (red.), *Beschaafde burgers. Burgerlijkheid in de vroegmoderne tijd* (Amsterdam 2001) 86-90.
- 3 De kroniek van het Sint-Geertruijklooster is op cd-rom uitgegeven en te koop bij het Stadsarchief van 's-Hertogenbosch.
- 4 C.R. Hermans, *Verzameling van kronyken, charters en oorkonden betreffende de stad en Meijerij van 's-Hertogenbosch, eerste deel* ('s-Hertogenbosch 1846) 1-140.
- 5 Dat geldt ook voor de uit andere afschriften genomen Middelnederlandse teksten. In het gebruikte 'handschrift c' komt alleen het Latijn voor.